

PETRŐCZI ÉVA

Egy halhatatlan bibliaparafrázis

Makkai Ádám: Mint antik Isten

Mielőtt bármit is mondanék, hadd tegyem közkinccsé azt a szívemnek, értelmemnek, hitemnek oly kedves Makkai Ádám-verset, amelyet először a *Confessio*-ban olvastam; abban a református irodalmi és közéleti folyóiratban, amelynek a szerző édesanyja, Ignác Rózsa író a kezdetektől haláláig szerkesztőbizottsági tagja volt. Írásom e pontján nem hallgathatom el: megrendítő, s jóformán példa nélkül való az a szeretet és szakmai műgond, amellyel a nemzetközi hírű költővé és nyelvészé, kétszeres Kossuth-díjassá lett fiú, számtalan kötelezettsége mellett, anyja hagyatékának ápolójává, s huszonegyedik századi online „üzemmódban” is pontos-igényes gondozójává lett!

Az Ignácok és a Makkaiak református világát ugyancsak felidéző, mélyen biblikus költemény mindössze tizennégy sor. De micsoda 14 sor! Aki teljes odaadással olvassa végig, abban számtalan képzettársítás bukkan fel. Az máris hallja lelki fülével Kodály halhatatlan vegyeskari motettáját, a világot számtalan fordításban bejárt szövegű *Jézus és a kufárok*-at, s lelki szemével látja El Greco világhírű festményét, amelynek címe: *Jézus küzi a kufárokat a templomból*. S ha ismeri Ignác Rózsa varázslatos önéletrajzát, akkor édesapja – Makkai Ádám anyai nagyapja – Ignác László fogarasi esperes, korábban kovásznai lelkész zengzetes hangján hallhatja az unoka templomi boltozatok ívelését idéző versét. Érdemes itt idéznünk néhány mondatot Ignác *Ikerpályáimon* című memoárkötetéből: „Jászai [Mari] valamikor, amikor én még nem éltem, azt vette a fejébe, hogy reumáját a kovásznai Pokolsár nevű fürdő jéghideg iszapjával gyógyíttassa. Unatkozott a nagy színészgyönyörű szülőfalumban. (Kovászna tényleg gyönyörű, ezt tanúsíthatom!) Unalmában, s mert mindenféle szónokias beszédre kíváncsi volt, eljárt a mi templomunkba is... Miután apám egy prédikációját meghallgatta, templomozás végeztével kiállt a templom kapuja elé; az apám kijövetelére kétoldalt várakozó presbiteri sor végén vesztegelt ő is. Mikor a palástját maga után úszató apám odaérkezett Jászai elé, a nagy színész előlépett, az egész presbitérium szeme láttára a jóképű fiatal pap vállára csapott és a legelektreai hangján rászólt: – A kutyafáját magának, tiszteletes. Ilyen gyönyörű orgánnummal mit paposkodik itt, az Isten háta megett? Miért nem lesz színész? Ha nem tudná – Jászai vagyok.” Ignác László nem lett ugyan színész, de Rózsa leánya – írói és újságírói pályafutását megelőzően – igen. A drámai véna a költővé és nyelvészé lett unokából és fiúból sem hiányzik, s ehhez külön égi ráadás a muzikalitás. Soha nem felejttem el azt a remek kis koncertet, amelyet Ádám 2000 táján szerény kis Riga pianínónkon rögtönzött. A drámaiság az egyik legszembevetőbb vonása a *Mint antik Isten* című versének, ennek a *Jézus és a kufárok*-parafrázisnak is:

Mint antik Isten nesztelen ha lépked,
de nem keresve lugasok homályát,
a tereken, s az oszlopok során át
a Főtemplomhoz ért a csöpp kíséret

élén a Mester. Megfeszítve vállát,
 ment emelt fővel, mint kit baj nem érhet,
 s csak nézte még, hogy félve mind kitérnek,
 akiknek lelkin érc-nyugalma átlát.
 „Arany...! Szövet...!” Rikácsoló kufárok
 között lesújtva büntetett a korbács
 hogy jajjal iszkolt mind, a rút parázna.
 S azóta, mintha álmaimba' rázna
 egy régi bűnt verssé lehető tolmács,
 én, ember; Krisztus ostorára várok.

A rövidségében is nagyon gazdag vers teljes terjedelmű idézése után elkerülhetetlen, hogy e Jézus-történet teljes szövegét citáljuk, a János 2, 13-16-ot: „Mert közel vala a zsidók húsvétja, és felméne Jézus Jeruzsálembe. És ott találá a templomban az ökrök, juhok és galambok árusait és a pénzváltókat, amint ott ülnek vala. És kötélből ostort csinálván, kiűzi mindnyájokat a templomból, az ökröket is, a juhokat is; és a pénzváltók pénzét kitölté, az asztalokat pedig feldönté. És a galambárusoknak monda: Hordjátok el ezeket innen, ne tegyétek az én Atyámnak házát kalmárság házává.” (Károlyi Gáspár fordítása) A közismert, Kodály motettájának szövegétől is szolgáló szöveg és a vers textusa között meglehetősen sok a különbség, anélkül, hogy meghamisítaná annak szellemiségét. Az egyik különbség az, hogy a Makkai-féle változatban nem szerepelnek az áldozati célra szánt és árusított állatok, csak az „arany”, azaz a pénz, s új elemként a „szövet”, azaz a drága kelmék. A kufárokat büntető korbács viszont minkét szövegben egyaránt hangsúlyos szerepet kap. Ami abszolút újdonság, „makkaizmus” még ebben a műben, az a közismert történéseket bevezető nyolc sor. Ez egy nagyon érzékletes és sokat mondó Jézus-portré, arról a szokatlan „antik Isten”-ről, (ne feledjük a római birodalom hatalmának teljében járunk ekkor!) aki a pogány istenektől nagyon különböző módon viselkedik: ő nem „vonul”, nem kíséri harsány muzsika, de nem is rejtőzködik az emberek előtt, kísérete sem nagyszámú, hanem szerény, azaz „csöpp”. Nincs tehát rangja, hatalmi pozíciója, szerény méltósággal halad és „érc-nyugalommal”, nagy tisztánlátással jár-kél *embertársai* között. A folytatás, a kufárok kikorbácsolása a templomból ismét a történések bibliai ősmintájába torkollik. Kivéve a nagyon megrázó három záró sort, amelyben a költő úgy jeleníti meg önmagát, mint a *kufárok egyikét*. Tehát, nem tetszeleg az embertársainál különb, nemes lelkű és önzetlen poéta pózában, hanem az *„Agnus Dei, qui tollis peccata mundi”* irányába tereli a figyelmünket, amikor így ír: „én, ember; Krisztus ostorára várok.”

Jómagam csak a 2000-es évek elejétől, intenzívebben pedig a 2003-as megjelenésű *In Quest of the Miracle Stag* születése idején kerültem közelebbi kapcsolatba Ádámmal; ekkor a magyar költészetet angolul népszerűsítő antológiája tizenöt versemet fogadta örökbe, Zollman Péter fordításában.

Találkozhattunk volna már hamarabb is, hiszen 1985 tavaszán jó néhány napig tartottam előadásokat Chicagóban és környékén, de akkor épp nem tartózkodott a városban. Első személyes beszélgetésünket még csak nem is az imént említett *Csodaszarvas*-kötet tette lehetővé, hanem az, hogy egy ideig kollégák voltunk a Károlyi Gáspár Református Egyetemen, bár ő az angol nyelvészeti, míg én az angol nyelvű irodalmak és kultúrák tanszéken teljesítettem szolgálatot.

Szépírói, költői tehetségét, poézisének természetét akkor értettem meg és éreztem át igazán, amikor megismertem a Makkaihoz hasonlóan emigráns orosz költő, Joszif Brodskij 1987-ben, a Nobel-díj átvételekor mondott beszédét. Ennek felejtetetlen részlete a mindenkori versírók és a *nyelv* közötti eltéphetetlen kötelékről szól; ez a köte-

1989 májusában

lék sehol nem mutatkozik meg olyan markánsan, mint éppen Brodskij évezredekét átívelő, az ókort és Jézus életének eseményeit megközelítő verseiben. A többszörös analógia világos: adva van két emigráns, tegnapi és mai sorsának nyelvében párhuzamosan élő költő, akik közül az egyik ráadásul még képzett és másokat szenvedéllyel képző, tanító nyelvész is. Nézzük csak, mit is mondott Brodskij Stockholmban: „A versíró azért írja a verset, mert a nyelv sugallja vagy egyszerűen diktálja a következő sort. Amikor egy költő belefog a versbe, rendszerint nem tudja, hogyan fog befejeződni, s időnként roppant csodálkozik az eredményen, hisz az gyakran jobban sikerül, mint hitte volt, s a gondolata messzebb jut, mint eltervezte. Ez az a pillanat, amikor a nyelv jövője beleavatkozik a jelenébe. Mint tudjuk, a megismerésnek három módszere van: az analitikus, az intuitív, s az a módszer, amellyel a bibliai próféták éltek: a kinyilatkoztatás. A költészet abban különbözik a többi irodalmi formától, hogy egyszerre mind a három módszerrel él... A versíró mindenképp azért ír verset, mert a versírás a tudat, a gondolkodás, a világérzés hasonlíthatatlan katalizátora. Ha az ember egyszer kipróbálta ezt a katalizációt, már nem tudja megtartóztatni magát, ... függőségbe kerül e folyamattal, ahogyan a narkotikumokkal vagy az alkohollal kerülnek függőségbe. Azt hiszem, azt az embert nevezik költőnek, aki hasonló függőségben van a nyelvvel.” (Király Zsuzsa fordítása)

Abban bizonyos vagyok, hogy a mindent-olvasó, abszolút polihisztor Makkai Ádám jól ismeri Brodskij fentiekben idézett sorait és természetesen sok-sok versét. Nem tudom, a magyar kritikusok felfedezték a kettejük versbeszédének mélységes rokonságát, amely számomra teljesen nyilvánvaló. Akár tudatos, akár spontán, Isten-rendelte ez az „áthallás” kettejük költői dikciójában, számunkra mindenképpen nagy öröm, hiszen sok egyéb mellett az „Egy nemzetnél (nyelvnél!) sem vagyunk alábbvalók” megerősítése. Kanyargós úton jutottunk el idáig, Kovásznától egészen Stockholmig és Amerikáig, a lényeg azonban egy: Makkai tiszta és logikus istenes verse jelenkori költészetünkben e kényes és érzékeny műfaj egyik gyöngyszeme!